

**СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

*Н. С. Венгерська, к. е. н., викладач, ДВНЗ «Запорізький національний університет»,
nataljavengerskaja@mail.ru*

У статті розглянуто проблеми та перспективи сільського розвитку України в умовах євроінтеграції. На основі узагальнення досвіду функціонування сільських територій в Європейському Союзі проаналізовано концептуальні підходи щодо підтримки їх ефективного розвитку. З урахуванням європейського досвіду сформовано перелік заходів для органів державного та регіонального управління, необхідних для розвитку сільських територій в Україні.

Ключові слова: сільський розвиток в Європейському Союзі, проблеми сільського розвитку України, перспективи сільського розвитку України, політика сільського розвитку, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Проблеми сільського розвитку для України завжди були актуальними, оскільки на них проживає майже третина населення нашої держави. Після реформування відносин власності на землю, запровадження інституту приватної власності й вільного підприємництва в сільському просторі, проблеми сільського розвитку набули нового розмаху. Розвиток ринкової економіки відбувався на тлі занепаду села та агропромислового виробництва. В результаті на селі виникли нові негативні явища, які зараз проявляються у зниженні рівня та якості життя сільського населення, погіршенні стану соціальної інфраструктури, відсутності просторової організації агропромислового виробництва, деградації та порушенні екологічної стійкості агроландшафтів та ін.

Сучасний євроінтеграційний вектор України потребує нагального подолання цих негативних тенденцій у розвитку сільських територій, оскільки за їх наявності наша країна не зможе ефективно конкурувати з європейськими країнами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням сільського розвитку в системі євроінтеграційних пріоритетів України присвячено праці В. Борщевського, Х. Притули, В. Крупіна [1], М. Стегней [2]. Трансформаційні процеси української політики та європейський досвід реалізації політики сільського розвитку розкривають такі вчені, як О. Бородіна, Ю. Губеня, Т. Гоголь [3], Т. Гром'як, О. Павлов [4], І. Прокопа, В.

Юрчишин та інші. Проте більшість науковців акцентують увагу на галузевому підході до політики сільського розвитку, в той час як в країнах Європи превалює комплексний підхід до розвитку сільських територій, який орієнтований, в першу чергу на сільського мешканця.

У вищезгаданих дослідженнях закладене вагоме методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем забезпечення розвитку сільських територій. Незважаючи на важливість питання, Україна знаходиться на початковій стадії формування адекватної державної політики сільського розвитку, яка б визнавала першочерговим завданням створення умов для розвитку саме сільського жителя, а не галузей агропромислового комплексу. Тому, базуючись на європейському досвіді, в Україні необхідно здійснювати кардинальні зміни підходів до формування і реалізації політики сільського розвитку.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у виявленні проблем сільського розвитку України та обґрунтуванні його перспектив розвитку в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі на сьогодні не існує загальноприйнятого підходу до визначення терміну «сільський розвиток». Становленню концептуальних засад сільського розвитку сприяли праці економістів-аграрників. Зокрема, О. Онищенко і В. Юрчишин одними з перших у вітчизняній еко-

номічній науці дали визначення поняття «сільський розвиток». На їх думку, у практичному відношенні сільський розвиток виправдано розглядати як матеріалізацію системних законодавчих, регіональних і безпосередньо місцевих заходів, і практичних дій, підпорядкованих сучасним і стратегічним інтересам і потребам кожної конкретної сільської території, кожного, сільського поселення, кожної сільської виробничо-господарської структури, кожного селянина та іншого сільського жителя [5, с.6]. Сільський розвиток передбачає покращення соціально-економічних умов в сільській місцевості через поліпшення можливостей для працевлаштування, підвищення доходів домогосподарств та мобільності їхніх членів [6, с.154]. На наш погляд, сільський розвиток – це обґрунтований процес послідовних економічних, соціальних, політичних, культурних і природоохоронних змін, спрямованих на покращення якості життя, який повинен задовольняти потреби сільського населення та не створювати загроз для майбутніх поколінь.

На основі аналізу тенденцій та особливостей функціонування сільських територій України [1;4;7] визначено, що основними проблемами їх розвитку є:

- соціально-демографічні (постійне скорочення сільського населення, передусім у працездатному віці, активна міграція сільського населення, зростання смертності та скорочення середньої тривалості життя сільського населення);
- інфраструктурні (низький рівень забезпечення сільських територій об'єктами соціальної інфраструктури, відсутність доступної інформації щодо несільськогосподарських видів економічної діяльності та методів підвищення ефективності сільського господарства, нерозвиненість системи дорадництва);
- економічні (незадовільний рівень розвитку ринкової інфраструктури, низький рівень рентабельності виробництва, наявність надмірної кількості посередників між виробниками та кінцевими споживачами сільськогосподарської продукції);
- екологічні (незадовільна екологічна стійкість угідь, екстенсивне використання зе-

мельних ресурсів, деградація ґрунтів, зниження природного потенціалу території); – інституціональні (формальні – неефективна система управління розвитком сільських територій, та неформальні – неготовність більшості сільського населення приймати активну участь у розвитку власних територій та нерозуміння у ньому їх особистої ролі, панування думки щодо безперспективності реформ, відсутність у свідомості людей розуміння необхідності якісного виконання робіт, підвищення їх ефективності, використання у життєдіяльності принципів відповідальності, сумлінності, чесності).

Наявність вищенаведених проблем в Україні, потребує дієвих механізмів створення сприятливих умов для комплексного сільського розвитку, високоефективного конкурентоспроможного як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку аграрного сектору, розв'язання соціальних проблем села, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності.

Перспективи розвитку українського села та забезпечення рівноваги їх економіки України значно залежать від державного регулювання. Методи, форми й масштаби державного регулювання визначаються характером і гостротою економічних, соціальних, екологічних та інших проблем в конкретних умовах місця й часу.

Враховуючи наявність проблеми розвитку сільських територій на рівні держави за період незалежності України прийнято багато програм щодо розвитку села, зокрема «Національна програма відродження села на 1995–2005 роки» (1994 р.), «Загальнодержавна програма соціального розвитку села на період до 2011 року» (2004 р.), «Комплексна програма підтримки розвитку українського села на 2006–2010 роки» (2005 р.). Напрями сільського розвитку та їх механізми були визначені у пріоритетах діяльності Міністерства аграрної політики і продовольства України та Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року та в проекті Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року. Але ці концепції так і не стали реальністю, що не

вирішило проблем розвитку сільських територій.

Вважаємо, що доцільним з точки зору розробки напрямів забезпеченні розвитку сільських територій України важливим є вивчення зарубіжних навиків. Особливо корисним для економіки України, в контексті європейської інтеграції, повинен стати досвід країн Європейського Союзу.

Політика розвитку сільських територій у європейських країнах здійснюється в рамках Спільної аграрної політики (САП) ЄС [8]. САП ЄС поєднує елементи різних видів державної політики: регуляторно-ринкової, цінової, зовнішньоторговельної й структурної політики. Оскільки в аграрній економіці галузевий і територіальний фактори інтегровані в одне ціле, поступово цілі САП ЄС змістилися з вирішення проблем сільського господарства до завдань розвитку сільських територій.

Сьогодні САП ЄС в широкому розумінні – це напрям загальної політики ЄС, спрямований на: вдосконалення правового

регулювання відносин в аграрно-промисловій сфері; розвиток адміністративних відносин між відповідними інститутами та суб'єктами господарювання в сільському господарстві; прийняття економічно доцільних та ефективних регуляторних актів, які посприяють підвищенню конкурентоспроможності сільського господарства ЄС і розвитку сільської місцевості; сприяння подальшій лібералізації сільського господарства ЄС згідно з вимогами СОТ [6].

Водночас, досліджуючи проблематику формування державної політики розвитку сільських територій у контексті європейської інтеграції України, не можна оминати увагою той факт, що протягом останніх років у самому ЄС відбувається зміна підходів до визначення пріоритетів САП ЄС. Відтак, економічна інтеграція України та ЄС передбачає наближення завдань розвитку українських сільських територій до європейських стандартів. На рис. 1 подано напрями політики сільського розвитку за 2007–2020 рр.

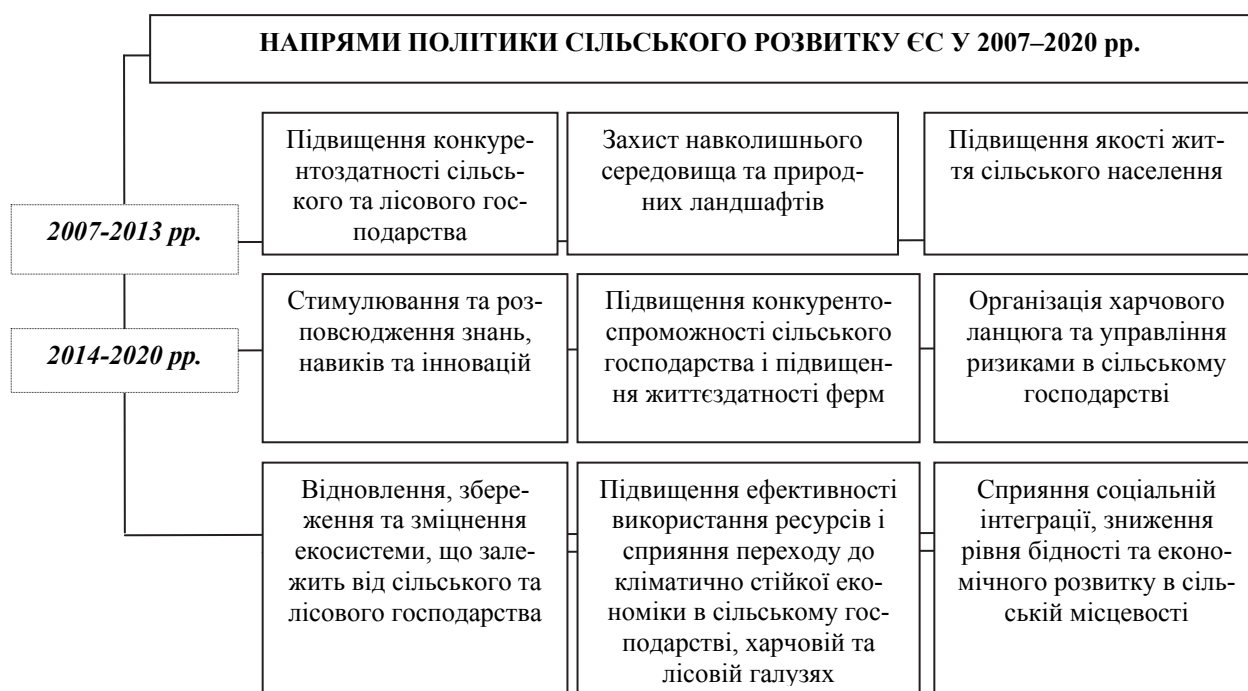

Рис. 1. Напрями політики сільського розвитку ЄС у 2007–2020 рр.

Джерело: складено за: [9; 10; 11]

Пріоритетами політики розвитку сільських територій ЄС на 2007–2013 рр. [6; 7] були конкурентоспроможність, середовище

й управління земельними ресурсами, багатофункціональне село та якість життя. У 2013 році завершився останній процес ре-

форм, що супроводжувався значними змінами в Спільній сільськогосподарській політиці ЄС. Відповідно до Стратегії «Європа 2020» та цілей САП, виділено три довгострокові стратегічні цілі, які визначені для подальшої реалізації політики сільського розвитку ЄС у 2014–2020 рр.: сприяння конкурентоспроможності сільського господарства; забезпечення сталого управління природними ресурсами; досягнення збалансованого територіального розвитку сільської економіки та громад, включаючи створення умов та підтримку зайнятості [11].

Відзначимо, що Стратегія «Європа 2020» зорієнтована на врахування трьох факторів зміцнення економіки:

- розумного зростання, тобто розвиток економіки, що базується на знаннях й інноваціях;

- сталого розвитку, тобто розвиток економіки, що базується на цілеспрямованому використанні ресурсів, екології та конкуренції;

- всеосяжного зростання, тобто сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної і територіальної злагоди.

Разом з тим, сучасна САП ЄС (2014–2020 рр.) порівняно з попереднім періодом (2008–2013 рр.) має відмінні риси та характеристики. Серед них варто відзначити [11]:

- перехід від підтримки виробництва окремих видів продукції до прямої підтримки сільськогосподарських товаровиробників, спрямованої на створення конкурентного середовища у сільськогосподарському виробництві, а також посилення екологічної безпеки шляхом відмови від монокультури господарювання, що стимулюється виробничими субсидіями;

- розширення програм підтримки сільського розвитку, диверсифікації доходів у сільській місцевості за рахунок кооперації, поліпшення якості аграрної продукції та її маркетингу, дотримання базових стандартів захисту довкілля й утримання тварин, навчання новим технологіям, допомога молодим фермерам;

- перехід до політики «горизонтальної модуляції», що передбачає збільшення бюджету на сільський розвиток і розширення екологічно безпечної діяльності за рахунок

перерозподілу частини прямих платежів;

- виділення цільових субсидій на розвиток депресивних зон для підтримки життєвості регіонів, які характеризуються менш вигідними економічними і соціальними умовами для розвитку сільськогосподарського виробництва, або обмеження його на користь збереження навколишнього середовища;

- продовження політики «перехресної відповідальності», за якою запроваджується залежність виплати субсидій від дотримання базових екологічних вимог щодо стану сільськогосподарських угідь, умов гігієни та догляду за тваринами;

- запровадження цільової підтримки спеціальних заходів агроекологічного спрямування у процесі виробництва сільськогосподарської продукції: органічне сільське господарство; екстенсивне господарювання;

- екологічно доцільне заліснення та консервація сільськогосподарських земель залуження сільськогосподарських угідь; збереження сільських ландшафтів, пейзажів, зелених насаджень, заболочених ділянок, каналів, лісопосадок, флори і фауни.

Важливе значення для організації ефективного розвитку сільських територій Європейського Союзу мало створення спеціалізованих інституцій. З 1988 р. діє Європейська робоча група з питань розвитку сільських територій та відновлення села (ARGE). Для забезпечення фінансування програм розвитку сільських територій створено такі важливі інституції як Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд (ESF), Європейський сільськогосподарський фонд орієнтації та гарантій (EAGGF), Фонд фінансових інструментів підтримки рибальства (FIFG) [2]. В Україні до сих пір не створено єдиної системи спеціалізованих інституцій щодо сільського розвитку, що потребує негайного вирішення.

Аналіз досвіду реалізованих проектів економічного розвитку сільських територій в розвинених країнах Європи дозволяє виділити основні акценти, які необхідно використовувати при розробці напрямів сільського розвитку в Україні [7;8;9]:

- 1) комплексність: в проектах економічного розвитку розглядати всі можливі

види господарської діяльності, здійснення яких може підвищити дохід сільського населення;

2) відкритість: при розробці проектів необхідно використовувати методи інтерактивного планування за участю з населенням шляхом обговорення в ЗМІ, на сільських зборах, «круглих столах»;

3) активна участь місцевого населення: в процесі розробки і реалізації проекту в максимальній мірі використовуються знання, досвід і уявлення населення, враховуються особливості економічної та соціальної поведінки різних соціальних груп, забезпечується збалансованість їх інтересів;

4) використання місцевих ресурсів: мобілізація місцевих фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, що має першочергове значення для створення стійких механізмів забезпечення зайнятості та доходів;

5) інституціоналізація проектних рішень: передача функцій по реалізації проекту і управління місцевим адміністраціям.

Також необхідно зазначити, що перспективи сільського розвитку в Україні залежать від успішності створення та функціонування системи інституційного забезпечення концептуального розвитку державної політики сільського розвитку. Інституційне забезпечення передбачає розробку державної та регіональних програм і стратегій сільського розвитку, розробку методології типізації сільських регіонів України з метою забезпечення диференційованого підходу до вирішення місцевих проблем, підтримку та стимулювання місцевих ініціатив (на прикладі програми «LEADER»), створення сприятливих умов для розвитку несільськогосподарської зайнятості на селі, розвитку малого підприємництва, фермерства тощо; підтримку кооперативного руху на селі.

Висновки. На основі проведеного аналізу проблем сільського розвитку в Україні та досвіду формування політики розвитку сільських територій в ЄС, вважаємо, що перспективи національного розвитку залежать від кардинальної зміни державної політики. На наш погляд, з метою забезпечення сільського розвитку в контексті здійснення державної політики мають бути використані кращі надбання країн ЄС щодо

створення організацій, які сприяють ефективній роботі приватних та державних структур, наприклад – Агенції сільського розвитку, Фонди сільського розвитку. Створені інституційні структури, сприятимуть формуванню фінансових інструментів для підтримки малих та середніх підприємств та сільськогосподарських виробників з метою диверсифікації та сталого сільського розвитку. Для вирішення наведених проблем, на нашу думку, необхідно органам державного та регіонального управління розробити Концепцію сільського розвитку та Стратегію соціально-економічного розвитку сільських територій, в якій чітко визначити пріоритети та перспективи сільського розвитку.

Література

1. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с.
2. Стегней М. І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії [Електронний ресурс] / М. І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – № 3(141). – 2013. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ape_2013_3_14.pdf.
3. Гоголь Т. В. Сільські території як об'єкт державного регулювання [Електронний ресурс] / Т. В. Гоголь // Державне управління: теорія та практика : електронне наукове фахове видання. – Вип. 2(10). – 2009. – С. 4–5. – Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Gogol.pdf
4. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління : [монографія] / Павлов О. І. – Одеса : Астропринт, 2006. – 360 р.
5. Онищенко О. Сільський розвиток: основи методології та організації / О. Онищенко, О. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 10 (539). – С. 4–13.
6. Важинський Ф. А. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій / Ф. А. Важинський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5 – С. 152–157.
7. Колесников В. І. Світовий досвід розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / В. І. Колесников // Ефективна економіка. – 2014. – № 4. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2956>
8. Малько Ю. Конвергенція політики сільського розвитку в європейському просторі [Електронний ресурс] / Ю. Малько // Науковий вісник. – 2014. – Вип. 14 «Демократичне врядування» – Режим

доступу :
http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk14/fail/malko.pdf

9. Rural Development policy 2007–2013, available

at : http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm

10. Situation and prospects for EU agriculture, December, 2010 / European Commission Directorate-

General For Agriculture And Rural Development. Directorate L. Economic analysis, perspectives and evaluations, available at : ec.europa.eu.

11. Rural development 2014 – 2020 [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_en.htm.

СЕЛЬСЬКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Н. С. Венгерская, к. э. н., преподаватель, ГУВЗ «Запорожский национальный университет»

В статье рассмотрены проблемы и перспективы сельского развития Украины в условиях евроинтеграции. На основе обобщения опыта функционирования сельских территорий в Европейском Союзе проанализированы концептуальные подходы к поддержке их эффективного развития. С учетом европейского опыта сформирован перечень мероприятий для органов государственного и регионального управления, необходимых для развития сельских территорий в Украине.

Ключевые слова: сельское развитие в Европейском Союзе, проблемы сельского развития Украины, перспективы сельского развития в Украине, политика сельского развития, европейская интеграция.

RURAL DEVELOPMENT OF UKRAINE UNDER EUROPEAN INTEGRATION PROCESS: PROBLEMS AND PROSPECTS

N. S. Vengerska, Ph.D (Econ.), Lecturer, SHEI «Zaporizhzhia National University»

Rural development problems and prospects in terms of European integration of Ukraine are considered. The conceptual model of support of efficient rural development is analysed on the basis of generalized experience of rural areas operation in the European Union. With the analysis of international experience taken into account, a list of measures for regional management necessary for rural development in Ukraine is made.

Keywords: rural development in the European Union, problems of rural development in Ukraine, prospects of rural development in Ukraine, rural development policy, European integration.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Прушківським В. Г. Надійшла до редакції 14.10.15.